

Beszámoló az Enyedi György-emlékülésről

Report on the György Enyedi memorial conference

PÁGER BALÁZS

PÁGER Balázs: tudományos segédmunkatárs, MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete; 7621 Pécs, Papnövelde u. 22.; pagerb@rkk.hu; <https://orcid.org/0000-0001-8061-1300>

Balázs PÁGER: junior research fellow, Institute for Regional Studies, Centre for Economic and Regional Studies, Hungarian Academy of Sciences; Papnövelde u. 22., H-7621 Pécs, Hungary; pagerb@rkk.hu; <https://orcid.org/0000-0001-8061-1300>

A hazai regionális tudomány megalapítójáról és első mesteréről, a magyar társadalomtudomány egyik meghatározó alakjáról, az öt éve elhunyt Enyedi György professzorról és szellemi örökségéről rendeztek emlékülést Budapesten, a Magyar Tudományos Akadémia Nagytermében. Az eseményt az MTA IX. Osztálya, az MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete, az MTA Regionális Tudományi Bizottsága, valamint a Magyar Regionális Tudományi Társaság közösen szervezte, 2017. november 22-én.

Ahogy azt Kovács Katalin (az MTA KRTK RKI igazgatója) levezető elnök bevezetőjében is vázolta, az emlékülés előadói Enyedi György tudományos munkásságát és szellemi hagyatékát tekintették át különböző aspektusokból.¹ Megnyitó beszédében Halmai Péter (az MTA levelező tagja, az MTA IX. Osztályának elnökhelyettese) Enyedi György alkotó munkáját méltatta. Hangsúlyozta, hogy ennek keretében olyan korszakos eredmények jöttek létre, amelyek a mai napig kiemelkedő fontosságúak a magyar regionális tudomány és a magyar társadalomtudomány számára. Enyedi György személyében nemcsak a regionális tudomány hazai meghonosítóját és az MTA Regionális Kutatások Központja alapító igazgatóját tisztelhattük, hanem a magyar társadalomtudomány meghatározó kutatóját is, akinek művei nemzetközi szinten is komoly elismerésre tartottak számot. Kiváló tudományos szervező tevékenységének köszönhető a regionális tudomány elfogadtatása a hazai tudományos életben.

Enyedi professzor, bár „őszinte és okos” távolságot tartott a politikától, nem kérdőjelezte meg a politika szerepét a területi folyamatok befolyásolásában – ezekkel a szavakkal méltatta Pálné Kovács Ilona (az MTA levelező tagja, az MTA KRTK RKI kutatóprofesszora) Enyedi György jelentős közpolitikai öröksé-

gét. Enyedi György feladatának tekintette, hogy a regionális tudomány a rendszerváltást követően hozzájáruljon a magyar regionális politika kialakításához és a területi különbségek csökkentéséhez. A területfejlesztési politikában szociálisan érzékeny szemléletet képviselt, a falvak sorsát nem rendelte alá a városokénak, mindemellett az EU-csatlakozást megelőző időszakban a magyar városok versenyképességének javítására helyezte a hangsúlyt. Enyedi a sokszereplős, decentralizált kormányzás mellett érvelt, ugyanakkor felismerte, hogy a decentralizáció sikere a társadalmi tőkén múlik. A kormányzásról 1996-ban megfogalmazott gondolatai – a kelet-közép-európai nacionalizmus inkább kirekeszt, mint beolvasztana (Enyedi 1996), illetve az, hogy a decentralizált terület-irányítás a magyar etatiszta hagyományokkal nehezen fér össze, és a centralizációs törekvések újraéledése állandó (Enyedi 1996) – ma is érvényesek.

A regionális tudomány az elmúlt 30 év alatt sokat fejlődött, integrálódott a magyar társadalomtudományba. Ezt jól reprezentálja az intézményi keretrendszer, amelyben ma a tudományág működik: akadémiai tudományos bizottság, oktatási-képzési helyek, szakmai fórumok, tudományos bázisok, illetve a nemzetközi jelenlét (publikációkon, intézményi és szakmai kapcsolatokon keresztül). Ezeket a gondolatokat *Rechnitzer János* (elnök, MTA Regionális Tudományok Bizottsága;² egyetemi tanár, SZE; tudományos tanácsadó MTA KRTK RKI) vázolta, aki Enyedi szellemi örökségét a regionális tudomány mai helyzetének bemutatásával vázolta fel. A regionális tudomány interdiszciplináris jellegét hangsúlyozta: főbb kutatási irányjai („iskolái”) változatos témákat dolgoznak fel, az elméleti kutatásoktól az alkalmazott tudomány körébe tartozó fejlesztéspolitikáig és területfejlesztésig. Az elméleti és módszertani kutatások elsőrendű céljai közé tartoznak a kezdetektől fogva, hogy válaszokat találjanak az aktuális társadalmi-gazdasági kérdésekre. Kiemelt kutatási program volt és maradt az ország társadalmi-gazdasági térszerkezetének, az új térszerveződési formáknak és együttműködéseknek vizsgálata, a területi tőke elemzése. A hazai regionális tudomány foglalkozik a jelen időszakban felmerülő belső és külső kihívásokkal, így a tudományos utánpótlás biztosításának kérdésével, az állam funkciójának változásával, a technológiai átalakulással, valamint a kohéziós politika 2020 után várható alakulásával. Ehhez folyamatosan megújuló szemléletre és új kutatási irányok kijelölésére van szükség, amelyhez nélkülözhetetlen muníciót ad tudományos örökségünk, Enyedi György munkássága.

„Enyedi György munkásságának nagy hatású szegmensét képezte az urbanizációs ciklusok vizsgálata, adaptációja a magyarországi viszonyokhoz” – vázolta *Beluszky Pál* (kutató professzor emeritus, MTA KRTK RKI), aki az alföldi mezővárosokat – mint az urbanizációs ciklusok egy „üditő különcét” – mutatta be Enyedi munkásságán keresztül. Ezek a települések eltérő utat jártak be az urbanizációs ciklusokba illeszkedő városokhoz képest. Fejlődésük nem az iparosításhoz, hanem alapvetően a mezőgazdasági termeléshez kapcsolódott, így lakosságuk jelentős részét az agrárium foglalkoztatta. Az agráralapú városok fejlődésében meghatározó szerepe volt a termelési ciklusoknak. A 19. századi gabonakonjunktúra hatá-

sa a mai napig jól látható bizonyos alföldi városok (korábban mezővárosok) esetében. A „szabályos” város és környéke relációhoz képest fordított volt a mezőváros és környezetének viszonya, mivel ebben az esetben a lakóhelyek voltak a városban és a „munkahelyek” a városon kívül. Szintén egyedi sajátossága volt ezeknek a városoknak falusias képük, építészetükben alig volt jelen a városi jelleg. E városok kialakulásában jelentős szerepe volt a török hódoltságnak, valamelyest védelmet nyújtottak az ott élőknek, sőt, az ezt követő időszakokban is a védelmező szerep tartotta meg a mezővárosokat. Az alföldi mezővárosok kialakulásának eredetére számos magyarázatot lehet találni: a természeti környezet sajátosságával, az elmaradottsággal és megkésettiséggel, a nomád életviszonyok továbbélésével vagy éppen a periferikus elhelyezkedéssel érvelnek a kutatók.

Korompai Attila (ny. egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem) Enyedi György tudományos pályafutásának korai szakaszát elevenítette fel – a Marx Károly Közgazdasági Egyetem Földrajz Tanszékén, a Markos Györgyhöz köthető tudományos műhelyben. Előadásában kiemelte, hogy az 1950-es évektől kezdve ebből az iskolából indultak el a hazai regionális tudomány első kezdeményezői (a földrajz és a tervezés összekapcsolása), nemzetközi megjelenése (a Regional Science Association első hazai tagozatának megalapítása 1965-ben), illetve kutatói is. Enyedi György, aki az MTA Regionális Kutatások Központjának megalapítója volt, ennek az iskolának szellemi örökségét is tovább élte a kutatóintézet tudományos irányultságának kialakításában. Visszaemlékezéseiben méltatta Markos György munkásságát, akit a tudományosan megalapozott területfejlesztés első hazai úttörőjének tartott. A Markos-iskola szellemisége, kutatásmódszertani újításai komoly hatással voltak Enyedi György későbbi munkásságára, és annak hagyományait, illetve eredményeit továbbfejlesztve lett ez a szellemi örökség az Enyedi-iskola része.

Enyedi társadalomszemlélete a közgazdaságtan, a földrajz, a szociológia és a regionális tudomány „vonzáskörzetében” helyezkedett el – vezette be előadását *Timár Judit* (tudományos főmunkatárs, MTA KRTK RKI). Enyedi György kutatásai a társadalom térbeli szerveződését vizsgálták. Társadalomszemléletét Enyedi maga így fogalmazta meg: „kutatói pályám során mindig a társadalom térbeli szervezetével foglalkoztam, kezdetben inkább a termelési oldalról, később a társadalom egész tevékenységére figyelve” (Enyedi, Vekerdi 1984, 697.). Az 1970-es, 1980-as években a falusi társadalom kérdéseire fókuszált, ekkor születtek publikációi a falusi életkörülmények területi típusairól Magyarországon, az elmaradott területekről, a szervezeti centralizáció kritikájáról. Később jelentek meg kutatási témái között a városi vizsgálatok, foglalkozott a szocialista urbanizációval, a városnövekedés okainak magyarázataival, a szocialista és kapitalista társadalmi rendszer összehasonlításával. Majd a 2000-es években kutatói érdeklődése a társadalom térbeliségének egészére kiterjedt, amelyben megjelent a multidiszciplinaritás, illetve az eltérő értékrendek és megközelítési módok ütköztetése is. Iskolateremtői nyitottsággal támogatta mindvégig az új megközelítési módokat, irányzatokat.

Lux Gábor (tudományos főmunkatárs, MTA KRTK RKI) előadása Enyedi György kelet-közép-európai kutatásaival foglalkozott, amelyre a széles látókörűség volt jellemző. Ezt jól példázza a Kelet-Közép-Európa gazdaságföldrajza című munkája (Enyedi 1978), amelyben a térség fejlesztési lehetőségeit társadalmi, környezeti és történeti szempontokból vizsgálta. Nem leíró jellegű ez a bemutatás, hanem elemzésében az okokat és okozatokat kereste, folyamatokat vázolt fel, gondolkodására a komplexitás és szintetizálás volt jellemző. Enyedi György kelet-közép-európai kutatásainak szellemisége továbbél a kelet-közép-európai regionális átalakulásról szóló könyvben (Lux, Horváth 2017), amely a Horváth Gyula és később Lux Gábor által vezetett kutatócsoport munkája. E kötetet is – hasonlóan Enyedi említett művéhez – a multidiszciplináris megközelítés jellemzi, a rendszerváltás utáni időszak gazdasági és társadalmi folyamatait, a területi fejlődési pályákat, valamint a városok, illetve a vidéki területek helyzetét elemezve. A kötet eredményei újabb dilemmákat vetnek fel, amelyekre válaszokat a kelet-közép-európai térség regionális folyamatainak jövőbeli elemzése adhat.

Záró előadásként *Nemes Nagy József* (egyetemi tanár, ELTE) különböző (kutatói, szervezeti és kutatási) terekben vázolta fel a magyar regionális tudományt. A kutatói térről megállapította, hogy a regionális tudománynak viszonylag jelentős utánpótlása van. Ezeket a többnyire fiatal kutatókat egyre inkább a regionalista identitás jellemzi – a „területi kutatók” körén belül, míg az idősebb kutatók jobbra más társadalomtudományi vagy társadalomföldrajzi identitásúak. A regionális tudomány szervezeti terét a versenyviszonyok és a szervezetrendszer átalakulása jellemezte az elmúlt években. A kutatási témák tere pedig igen sokszínű, a kutatási súlypontok folyamatosan változnak. A három tér leképeződése megjelenik abban az örökségben, amelyet Enyedi hagyott a magyar regionális tudományra: a „multidiszciplináris tudáskészlet” (kutatói tér, kutatási témák tere), a „városközpontú világkép” (globális és belső polarizáció), valamint a „tradíció, modernizáció, posztmodernizáció” hármasa. Ez utóbbi alapján a területi kutatásokban a minőség a meghatározó; és kulcsfontosságú, hogy a (tágabban értelmezett társadalmi) tér továbbra is jelen legyen.

Az előadók Enyedi szellemi örökségét igen széles spektrumban mutatták be. Művei, munkássága, kutatói pályájának egyes szakaszai jól tükrözik azt a folyamatot, amely iskola- és tudományalapító minőségében teljesedett ki, és amelynek eredményeként ma jelentős helyet foglal el a magyar regionális tudomány. Csatári Bálintnak a *Geográfus Hírlevél*be írt összefoglalója is hűen tükrözi, hogy Enyedi György öröksége mennyire átfogó, és személyisége mennyire egyedülálló volt e tudományos közösség számára (Csatári 2017). Horváth Gyula 2012-ben írt megemlékezésében így fogalmazott: „A regionális tudomány Enyedi professzor által elindított tudatos építkezése révén ma Magyarországon megvannak az intézményi és szellemi feltételei annak, hogy a (...) regionális tudomány önálló diszciplínaként fejlődjön a 21. században, és hozzájáruljon a magyar tudományosság európai versenyképességének erősítéséhez” (Horváth

2012, 1273.). A regionális tudomány kutatóinak feladata, hogy Enyedi György szellemi hagyatékát ápolják és továbbadják a következő generációknak, ez az örökség a hazai regionális tudomány további fejlődésének értékes forrása.

Jegyzet

- 1 Az előadások megtekinthetők itt: http://www.rkk.hu/hu/vezeto_hirek/enyedi-gyorgy-emlekules-budapest-2017-november-22.html
- 2 Az emlékülés időpontjában Rechnitzer János volt az MTA Regionális Tudományok Bizottságának elnöke. 2018-tól ezt a tisztséget Varga Attila (egyetemi tanár, PTE KTK) tölti be.

Irodalom

- Csatári B. (2017): „nőttön nő tiszta fénye...”. *Geográfus Hírlevél*, 48., 12–17. http://geography.hu/hirlevel/geografus-hirlevel-48_20171230.pdf (Letöltés: 2018. január 2.)
- Enyedi Gy. (1978): *Kelet-Közép-Európa gazdaságföldrajza*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- Enyedi Gy. (1996): *Regionális folyamatok Magyarországon az átmenet időszakában*. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest (Ember–település–régió)
- Enyedi Gy., Vekkerdi L. (1984): Beszélgetés Enyedi Györggyel. *Jelenkor: Irodalmi és művészeti folyóirat*, 7–8., 696–702.
- Horváth Gy. (2012): Megemlékezés: Enyedi György 1930–2012. *Magyar Tudomány*, 10., 1270–1273.
- Lux G., Horváth Gy. (ed.) (2017): *The Routledge handbook to regional development in Central and Eastern Europe*. Routledge, London, New York